

Ali Birinci, *Tarihin Gölgesinde Meşahir-i Mechuleden Birkaç Zat*,
Dergah Yayınlar, İstanbul 2001, 456 sayfa.

Esin KÂHYA*

Yazarın kitabının giriş kısmında da belirtmiş olduğu gibi, bu kitap kişinin tercüme-i halini vermektedir. Yine yazarının, aynı kısımda ifade etmiş olduğu gibi, kitap tarih olarak III. Selim döneminden başlayarak, döneminde belli bir yere gelmiş; belli bir hizmet vermiş, tanındığı zannedilen, ancak pek de tanınmayan kişilerle ilgilidir. Yazar, bu kişiler hakkında bilgileri arşiv kayıtlarından, özellikle de Başbakanlık Arşivi'nden elde etmiştir. Yine kendisinin verdiği açıklamalardan, onun bir kısım bilgileri de Emekli Sandığı Arşivlerinden elde ettiğini öğreniyoruz.

Yazar burada ele aldığı kişiler için şu benzetmeyi yapmaktadır: 'Aleve aydınlığı için teşekkür et, fakat lambayı tutanı da unutma'. Bu demektir ki, birçok aydın kişi bu ülkede eğitim, öğretim, bilim, teknik, siyaset ve adli sistem içinde hizmet vermiştir, ancak bunların yanı sıra, onların başarılı olmasında etkin olanları, onların başarısında yardımcı olanları da unutmamak gerekir.

Kitap iki bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan birinci bölümde ulema, müderris, meşayih ve ilim adamları ele alınmaktadır. Bunlar arasında Bağdatlı Mehmed Emin Efendi, Şeyh İbrahim Hakkı, Hoca Ahmed Rasim Avi Efendi, Halim Sabit, Şibay, Hoca Mehmed Kadri Nasih Efendi, Hüsnü Hamid Sayman, Mustafa Zühtü İnhan, Nüzhet Şakir Dirisu bulunmaktadır.

Bu düşünürlerin her biri hakkında hayat hikayeleri ele alınmakta ve özellikle birinci el kaynaklara dayandırılmağa çalışılarak o kişi hakkında bilgi verilmektedir. Örneğin Halim Sabit Şibay hakkında bilgi verilirken, ilkin hayat hikayesi verilmiştir. Burada Halim Sabit Şibay'ın torunundan bilgi alındığı kaydedilmektedir. Yine bu konu, Halim Sabit Şibay'ın kendisinin hazırlayıp, yayınladığı *Diyanet İşleri Başkanlığı Biyografik Teşkilat Albümü*'nden (1924-1989, Ankara, s. 67) görülmektedir (s. 51). Daha sonra düşünürün şahsiyeti ve bilimsel faaliyetleri değerlendirilmektedir (s. 53-61). Bu çalışma sırasında da yazar, düşünürün kendi hazırladığı tezlerden ve arşiv belgelerinden (Cumhuriyet Arşivi, no 030.11.1.169-24-3) yararlanmaktadır. Halim Sabit Şibay'la ilgili olarak, tamamlayıcı bilgi niteliğinde eklerle desteklenmiştir (Ayrılış, Beduh başlıklı iki ek verilmiştir).

Eserin İkinci Bölümü Mülkiye, Hariciye, Seyfiye Mensupları hakkındadır. Burada İstanbul Muaharriri Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Mehmed Suad namı diğer Ali Suad, Hacı Ali Arda, Direktör Ali Bey, Ali Münif Yeğenna, Leskovikli Mehmed Rauf, Mehmed Galip Bey, Salih Münir Paşa, Rumbeyoğlu Fahreddin Reşad Amidamiri, Ahmed Ferik Tek Şerif Paşa, Dr. Fuad Sabit, Abdullah Kölemen Paşa, Koca Sekbanbaşı Tokatlı Mustafa Ağa hakkında bilgi verilmektedir.

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi.

Bu kısımda hakkında bilgi verilen kişilerden birisi Dr. Fuad Sabit'tir. Her ne kadar birçok şöhret kadar tanınmıyorsa da, biz yazarın verdiği bilgiden onun Cumhuriyet döneminde önemli bir fonksiyon yüklenmiş olan Türk Ocağı'nın isim babası olduğunu öğreniyoruz (s. 203). Meslek olarak hekim olan Ahmed Fuad Sabit'in, yazar önce hayatı (eğitim ve meslek olarak) konusunda bilgi vermektedir. Daha sonra, Dr. Fuad Sabit'in Mondros Mütarekesi'nden Erzurum Kongresi'ne kadarki dönemde yaşadıkları Erzurum Kongresi'nden Bakü'den dönüşüne kadarki dönem, askerlikten ayrıldığı ve sivil hayatta hekim olarak yaptığı hizmetler hakkında bilgi verilmektedir. Dr. Fuad Sabit'in Türk Ocağı'ndaki hizmetleri ayrı bir başlık altında ele alınıp değerlendirilmiştir. Burada onun Türk milliyetçisi olarak yapmış olduğu faaliyetler değerlendirilmektedir.

Eserin son ve Üçüncü Kısmı Matbuat, Edebiyat ve Siyaset Mensupları başlığını taşır. Burada Selim Nüzhet Gerçek, Server İskit, Ali Emiri Efendi, Kamil Kepecioğlu, Abdurrahman Nacim, Leskovikli Hayreddin Bey, Behçet Mehmed Yazar, Mehmed Bahaeddin Toven, Fanizade Ali Hilmi Bey, Seyyid Abdülaziz, Harputlu Hacı Hayri Bey, Tokat Tarihçisi Halis Turgut Cinlioğlu, Tahsin Nahid, Uygur, Hacışeyhoğlu Hasan Üçok, Burdurlu M. Şif Korkut, Abdülmecid Fehmi, Habil Halim Pelister, İsmail Kemal, Ali Haydar Midhad, Mustafa Suphi, Ali Şevkati Bey, Mevlanazade Rifat Bey, Refik Nevzad Bey, Dr. Lütfi, Bahriyeli Baha Bey, Şeyhü'l-Mebusini Ali Naki Bey hakkında bilgi verilmektedir.

Bu kısımda ele alınanlarından biri Türk matbuatının ilk tarihçisi Selim Nüzhet Gerçek'tir. Onunla ilgili olarak, yazar, hayatı hakkında ayrıntılı bir bilgi vermekte, daha sonra da eserlerini sınıflandırmak suretiyle (yazıları, kitapları, tiyatro ve Türk temasına dair yazıları ve kitapları, İstanbul ve diğer şehirlere dair yazıları, Türk matbuat ve neşriyat tarihine dair eserleri) onun yaptığı hizmetleri anlatmaktadır.

Bu kısımda ele alınan bir başka düşünür ve yazarın 'Kitabistan Ülkünün Sultani' diye adlandırdığı Ali Emiri Efendi'dir. Yazar Ali Emiri hakkında bilgi verirken 'ismi kitap sevgisine alem olan' demektedir (s. 275).

Ali Emiri'nin hayatı ve son yılları konusunda kısaca bilgi verdikten sonra onun şiire olan sevgisinden söz eder; naşir, arşivci ve müellif olarak Ali Emiri'nin bir değerlendirmesini yapar. Burada özellikle Ali Emiri'nin *Divan-ı Lugati t-Türk*'ün keşfiyle ilgili açıklamalar dikkatimizi çekmektedir.

Sonuç olarak, bu kitap, görünüşte, sadece belli bir sınıflama altında pek de bilinmeyen, ancak ülkesine ve ülkesinin kültür hayatına hizmet eden, bir ölçüde gizli kahramanları tanıtmaktadır. Ancak aslında on dokuz ve yirminci yüzyılın ilkyarısında yaşamış olan bu kişilerin hayatına ilişkin, tercihen de birinci el kaynaklara dayanan açıklamalar, kişilerin hayatlarıyla iç içe siyasî, iktisadî ve kültürel olaylara da temas etmektedir. Böylece, okuyucu son dönem Türkiye'sinin siyasî tarihinin temel olaylarının yanı sıra, o olayların zeminini hazırlayan hareketleri, sosyal hayatın yapısını, yaşam tarzını, örf ve adetlerini ve ahlaki değerlerini de öğrenmiş olmaktadır. Dolayısıyla okuyucu, bu kitabı salt bir biyografi kaynak olarak nitelendiremez; bu kitap sayesinde siyasî gerçeklerin yanı sıra, o olayları bizzat yaşayanlara ilişkin olan kısmını da öğrenmektedir.